

L'allioli polar: la novel·la negra de la Provença

La premsa francesa ha batejat la novel·la negra nascuda al voltant de Marsella com «allioli polar», per la salsa que identifiquen amb la Provença i el mot que fan servir per referir-se al gènere policíac, «polar». Diuen que va nàixer el 1995 i és un contenidor on s'han ficat autors com François Thomazeau, Xavier-Marie Bonnot i Jean Claude Izzo. Entre les raons que el van fer aparèixer alguns analistes hi veuen una reacció a l'ascens de l'extrema dreta.

Per Àlex Milian / @alexmilianbeser

Marsella. Segona ciutat de l'Estat francès en població. 890.000 habitants. Sempre misteriosa i temuda. Alexandre Dumas ja va situar l'origen d'*El comte de Montecristo* en aquesta ciutat, concretament entre el port i el barri marsellès dels Catalans, ja que el protagonista, Edmond Dantès, està promès amb Mercè, la filla d'un d'aquells pescadors catalans que s'havien establert a Marsella: "A cent passes de l'indret on tots dos amics, amb les mirades clavades a l'horitzó i parant l'orella, es bevien l'escumejant vi de La Malue, s'eleva darrera un turó pelat i rosegat pel sol i pel mestral, el barri dels catalans. Un dia una colònia misteriosa va sortir d'Espanya, i va anar a raure a la llengua de terra on encara es troba actualment. No se sabia d'on venia aquella gent, que parlava un idioma desconegut. Un dels caps, que entenia el provençal, va demanar al municipi de Marsella que els donessin aquell promontori àrid i pelat en el qual, com els mariners antics, acabaven de treure de l'aigua els seus vaixells. Van concedir-los

la petició, i, tres mesos després, al voltant de dotze a quinze embarcacions amb què havien portat aquests gitans del mar, s'aixecava un poblet”.

Dumas acaba la descripció sense amagar gaire els seus prejudicis cap a aquella gent estranya, als quals atribueix una estada a Marsella molt més llarga que la que assenyala la història: els pescadors catalans haurien arribat al segle XVII i, per tant, durien a Marsella cent anys com a molt, no tres-cents o quatre-cents com suggereix Dumas: "Construït d'una manera estranya i pintoresca, mig moro i mig espanyol, és el que veiem avui habitat pels descendents d'aquella gent, que parlen la llengua dels seus pares. Al cap de tres o quatre segles, continuen fidels al petit promontori sobre el qual s'havien llançat com una bandada d'ocells marins, sense barrejar-se gens ni mica amb la població marsellesa, casant-se entre ells i conservant els costums i el vestit de la mare pàtria de la mateixa manera que n'han conservat la seva llengua”.

L'allioli polar és molt més recent, ja que, teòricament, va nàixer a mitjans dels anys noran-

Marsella, epicentre de la novel·la negra provençal des del 1995.

ment ficció. Es desenvolupa en una vila imaginària situada a 20 km d'Aubagne i a més de 800 km de París, és a dir gairebé als antípodes, en territoris verges i bàrbars propicis a aventures exòtiques. Tanmateix, perquè sigui més còmode per tots anomenarem aquesta ciutat 'Marsella'".

Delinqüència i extrema dreta

La Marsella d'aquells anys noranta era el resultat d'un brou que s'havia cuinat durant les dècades anteriors amb ingredients de la delinqüència real i la mitificada a través del cinema: la veritable màfia marselesa i la fictícia de *French Connection* (1971), de William Friedkin, amb un marsellès interpretat per Fernando Rey; la de *Borsalino* (1970), amb Alain Delon i Jean-Paul Belmondo o l'anterior *Je vous salue, màfia* (1965).

El detectiu protagonista de les novel·les de Xavier-Marie Bonnot, l'inspector Michel de Palma, recorda aquesta època anterior (i el seu passat com a policia) en la primera entrega de la sèrie, *La première empreinte* (*La primera huella*): "En aquella època, Marsella era una ciutat amenaçadora, rovellada per la crisi econòmica; temps de desilusions, final de l'època gloriosa que va anar dels quaranta als setanta. Amb el tràfic de blanques de les rutes d'Indoxina i amb els caus clandestins de les rerebotigues dels voltants d'Òpera en fora de joc, li havia arribat el moment a les drogues. En uns xalets molt discrets, els químics marselesos es dedicaven a remoure la barreja de la millor heroïna del món; el negoci anava a tot vent. Els pinxos que s'estaven enriquint de valent es fotien trets al cap els uns als altres en qualsevol racó. La *French Connection*. El centre dels tripijocs del planeta".

Però hi ha qui hi veu també raons més polítiques i socials relacionades amb l'ascens de l'extrema dreta. Alain Guillemin, autor de l'estudi sobre *Le polar 'marseillais'. Reconstruction d'une identité locale et constitution d'un sous-genre*, ('La novel·la negra marselesa: Reconstrucció d'una identitat local i constitució d'un subgènere'), "el polar marsellès, que apareix a la meitat dels anys 90 dins de l'òrbita del neopolar francès, neix com a reacció de marselesos d'origen o d'adopció a la degradació de la imatge de la ciutat i a la pujada de l'extrema dreta".

Guillemin recorda que durant els primers anys noranta es cova un moviment que esclata el 1995, amb l'arribada a l'alcaldia de la veïna Niça de Jacques Peyrat, exmembre del Front Nacional (FN), →

ta amb la publicació de quatre novel·les negres: *Le chapacans*, de Michèle Courbou (1994); *Trois jours d'engatse* (1995), de Phillippe Carrese; *Keops total* (1995), de Jean-Claude Izzo (l'única editada en català, gràcies a l'andorrana Límits), i *La faute à degun* (1996), de François Thomazeau.

Hi havia hagut antecedents més llunyans, és clar. Un, de molta rellevància, és la primera aparició del comissari Maigret de Georges Simenon. Es tracta de *Tren de nuit*, un relat de 1930 on Maigret viatja a Marsella per investigar un cas que s'ha produït a bord del tren París-Marsella. Forma part dels reculls que s'han titulat *Maigret entre en scène* (Omnibus Edition, 1999). Però els experts també destaquen *Le mort de la Canebière*, de Jean Toussaint Samat, de 1934, i *Arthur, nervi de Marseille*, de Roger Davesnes, del 1949.

Als noranta, l'allioli polar apareix com un crit d'atenció de Marsella, que sembla sentir-se oblidada de París. Això suggereix, amb molta ironia, el prefaci de *Trois jours d'engatse*, de Phillippe Carrese: "La història que us disposeeu a llegir és total-

→ i l'assassinat a Marsella d'un jove de les Comores, Ibrahim Ali, per part de simpatitzants de l'FN.

Certament, aquest ascens de l'FN és molt clar en algunes novel·les, com les de Jean-Claude Izzo, sobretot a través d'un personatge entranyable, en Fonfon, que no deixa entrar al seu cafè res ni ningú que faci tuf d'extrema dreta. Ni tan sols el diari *Le Méridional*: "Mira, noi, a mi, un diari que ven molt perquè incita la gent a fotre hòsties als moros, què vols que t'hi digui, a mi em dona pel sac. Només de veure'l em sembla que m'embruto les mans".

En el llibre que repassa la novel·la policíaca més recent a escala global, *Trets per totes bandes /2*, Àlex Martín i Jordi Canal recullen que, en aquest sac de l'allioli polar, s'hi poden ficar Gilles del Pappas, Xavier-Marie Bonnot, Marcus Malte, René Merle, Annie Barrière, Maurice Gouiran i Serge Scotto, "així com la publicació d'antologies com *Marseille noir* (2014), coordinada per Cédric Fabre".

Poques novel·les estan a l'abast en català. Afortunadament, l'editorial andorrana Límits ha editat la molt destacable Trilogia de Marsella d'Izzo (*Keops total*, *Xurmo* i *Soleà*).

L'únic llibre que s'ha traduït de Thomazeau al català és *Consulting* (Crims.cat, 2016), una història cruel que no es desenvolupa a Marsella sinó a París. Thomazeau té un paper clau en l'allioli polar, perquè, amb altres escriptors, funda una editorial, L'ecailler, que publicarà diversos títols del subgènere.

L'ALLIOLI POLAR VA REACCIONAR A L'ASCENS DEL FRONT NACIONAL DELS ANYS NORANTA, COSA MOLT EVIDENT A LES OBRES DE JEAN-CLAUDE IZZO

Izzo és potser qui té més ambició literària a l'hora d'escriure, amb Bonnot. Thomazeau és més resolutiu, amic de la prosa cantelluda però eficient. Izzo i Bonnot són més marselesos, més arrellats a la provença.

Keops total, el títol del primer llibre d'Izzo, vol dir "el gran bordell" o "el bordell total" i és una expressió que feia servir DJ Kheops, un dels components del grup de rap marseles IAM. El títol de la segona novel·la, *Xurmo* (*Chourmo* en l'original), és el títol d'una cançó i un disc dels Mas-

Xavier-Marie Bonnot

silia Sound System, un grup de *reggae* i *hip-hop* que va començar el 1985 i deu anys després era ja un símbol de la ciutat. Però no només això. Com s'aclareix a la novel·la "en provençal, *xurmo* és la *xurma*, o *xusma*, els remers d'una galera. A Marsella hi entenem molt, de galeres. No cal haver matat pare i mare per anar-hi, com fa dos segles. No, actualment n'hi ha prou de ser jove, immigrant o no. (...) L'essencial (del *xurmo*) és conèixer gent. 'Mesclar-se', com diem a Marsella. Ficar-se en els afers dels altres, i viceversa. Hi ha un esperit *xurmo*. Deixes de ser d'un barri, d'una ciutat. Ets *xurmo*. Estàs embarcat amb la mateixa galera, i a remar! Per tirar endavant. Tots junts".

De *Xurmo* hi ha una excel·lent traducció de Lluís Maria Todó publicada per l'editorial andorrana Límits el 2004. Com dels altres títols de la seva trilogia: *Keops total* i *Soleà*.

Com altres novel·les d'Izzo, *Xurmo* és marselesa des de bon començament, quan en Guitú arriba a la ciutat —que no ha trepitjat mai— en tren, surt de l'estació i segueix les instruccions de la seva xicota: "Al final de les escales —li havia dit la Naïma— tens el bulevard Athenes. El segueixes fins a La Canebière. Gires a la dreta. Cap al Vieux-Port. Quan hi siguis, a la dreta, a dos-cents metres, veuràs un gran bar que fa cantonada. Es diu La Samaritaine. Quedem allà. A les sis. No tens pèrdua".

Marsella i la mar

L'explicia Fabio Montale, el protagonista de *Keops total*, *Xurmo* i *Soleà*, viu a Les Goudes, un

François Thomazeau

Jean Claude Izzo

barri a la rodalia de Marsella: “Les Goudes, a mitja hora curta del centre, passat l’estiu no és més que un poblet de sis-cents habitants,” explica a *Xurmo*: “Des que havia decidit tornar a viure aquí, a Marsella, ja fa ben bé deu anys, només havia pogut decidir-me a viure aquí, a Les Goudes. En una barraca —dues habitacions amb cuina— que havia heretat dels meus pares. A hores perdudes, l’havia anat reformant a la meua manera. No tenia cap luxe, però vuit esglaons per sota de la terrassa hi ha el mar, i la meua barca. I això, francament, és millor que totes les esperances de paradís”.

I és que els marsellesos —si les novel·les de l’allioli polar no enganyen— estan abocats al mar. Exposa el seu propi cas l’expolícia Fabio Monta-

le a *Xurmo*: “Em conformava de portar la meua barca, el *Tremolino*, a resseguir l’illa Maire i l’arxipèlag de Riou, per pescar unes quantes hores, envoltat pel silenci del mar». Però també, «de tant en tant, me n’anava a fer el tomb de les cales: Sormiou, Morgiou, Surgiton, En-Vau... Hores caminant, amb la motxilla a l’esquena. (...) És veritat que són boniques les cales (...). Però només s’hi pot accedir a peu o en barca. Els turistes s’ho pensen dues vegades, i a mi ja m’està bé”.

Montale no és l’únic. També un dels personatges de *La primera huella*, de Xavier-Marie Bonnot, se’n va una nit cap a les cales: “Christine estava fent un repàs a la jornada quan va començar a bufar un vent de l’est. Des del seu mirador va albirar, mar endins, les illes de Riou, Plane i Jarre; més a la dreta, encara fora del seu camp visual, l’illa de Maire i, més enllà, davant de Marsella, l’arxipèlag de Frioul; a l’esquerra, els refugis naturals de Port Crau i Porquerolles. Havia imaginat aquell fenomenal decorat a l’època del Magdalenian, vint mil anys abans de Jesucrist, quan el nivell del mar es trobava cent vint metres més avall i més enllà de les illes s’hi estenia una àmplia vall”.

Christine és paleontòloga a la Universitat d’Aix-en-Provence i així Bonnot pot descriure la Marsella de fa 25.000 anys: “Sovint deia als seus alumnes que en aquells temps el litoral tenia certa semblança amb la Noruega d’avui dia. S’hi havia trobat una platja fòssil, a uns quaranta metres de profunditat, petxines que no es veien més que al nord d’Escandinàvia. Els cromanyons provençals vivien en una vegetació d’estepa colonitzada per artemisa, gramínies i ginebres. Algun pi negre, pins pinyoners i verns lluitaven per sobreviure a l’abric de les superfícies calcàries, a la vora de rierols i petits llacs on anaven a beure homes i animals. L’aigua del mar no superava els sis o set graus, i una massa de gel ocupava, pel que sembla, una part important del Mare Nostrum”.

El mar és net, és la bellesa. La terra, la ciutat, és una altra cosa.

Però no cal oblidar que les novel·les negres són ficció i no història ni sociologia. Ho recorda Alain Guillemin, en el seu estudi sobre *Le polar ‘marseillais’*: “Les novel·les negres marselleses ens parlen del món, més concretament d’aquesta petita porció del món que s’acostuma a anomenar Marsella. I ens diuen coses ‘reals’ sobre Marsella. Però aquesta veritat no és pas la dels sociòlegs. Efectivament, l’objectiu de l’escriptor no és només dir la veritat o descriure la realitat sinó crear bellesa. Això vol dir que implícitament ha signat amb els seus lectors un pacte particular, el pacte estètic que no se li exigeix res més que versemblança”.

Una veritat universal que arriba de Marsella. No com l’origen de l’allioli. ●